

Het wit en het purper

Van Willemijn van Dijk verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Via Roma
De opvolger

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Willemijn van Dijk

Het wit en het purper

Ambo|Anthos
Amsterdam

De auteur ontving voor dit boek een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 4137 3

© 2019 Willemijn van Dijk

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Hendrick Goltzius / Culture-Images /

Kunstsammlungen Coburg / Hollandse Hoogte

Foto auteur © Tessa Posthuma de Boer

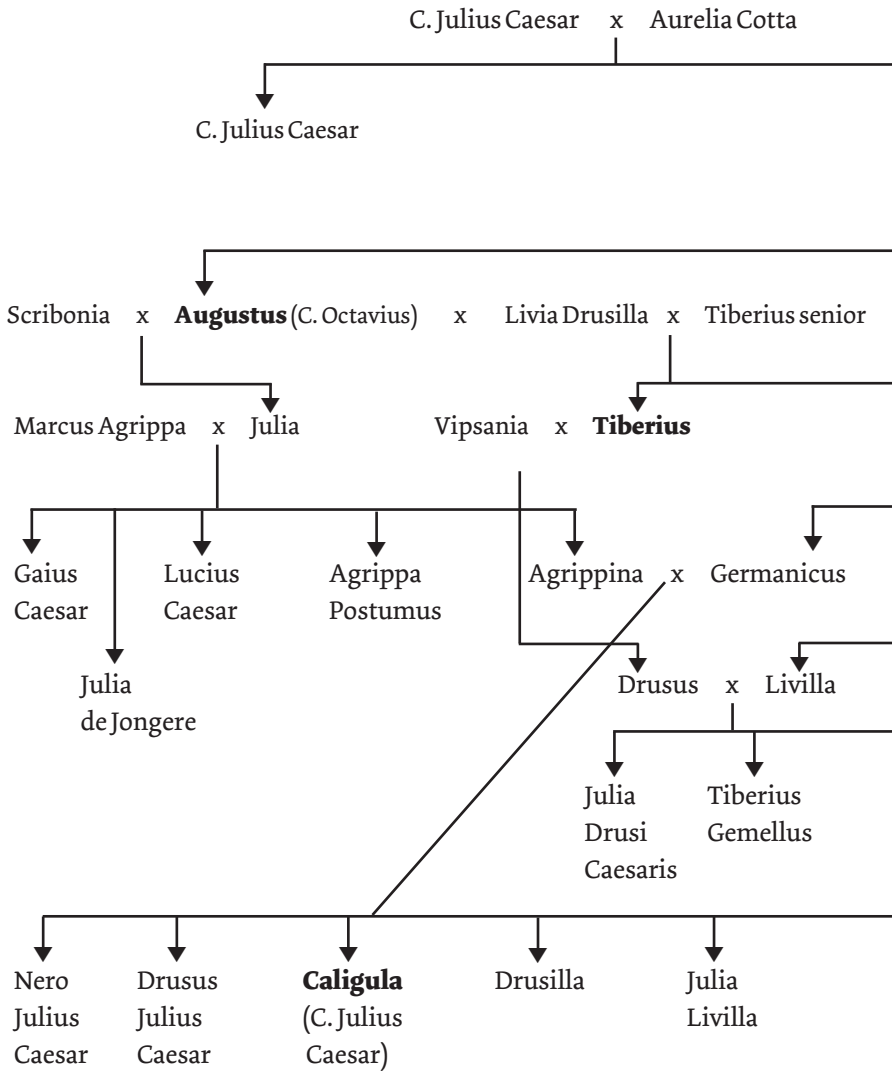
Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

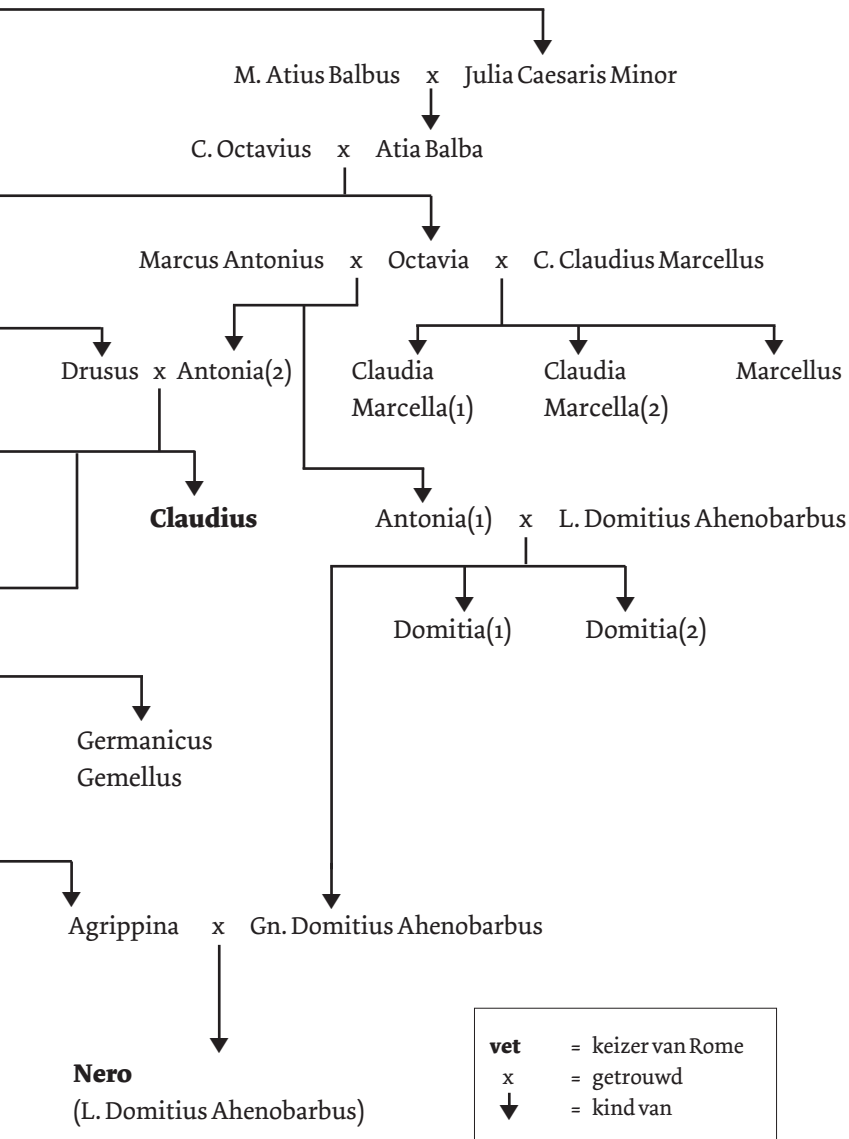
We come like dreamers searching for an answer,
Passionately in need to reconstruct
The columned roofs under the blazing sky,
The courts so open, so forever locked.

Uit: *Villa Adriana*, Adrienne Rich

Stamboom van de Julisch-Claudische dynastie

* Zie ook de dramatis personae op pagina 409.

vet	= keizer van Rome
x	= getrouwd
↓	= kind van

Et in Arcadia ego

Toen ze hem vond, was hij bijna dood. Het was een kille nacht geweest, de lucht was te koud en scherp voor een eerste levensadem, dacht ze toen ze zag dat de baby niet meer dan een paar uur oud kon zijn. Ze dankte de goden dat haar moederhart was gewekt door het breekbare, hongerige gekerm van het in lappen gehulde kindje. Ze keek om zich heen; wie kon de baby voor haar deur hebben achtergelaten? Op dat moment ontwaarde ze in de ochtendnevel, ver weg aan de rand van het bos, een mistige gestalte; trillend, uitgeput op de schenen gezakt, de blik omhoog richting de hemelkoepel en de handen opgevouwen met de rug op de knieën rustend. Het ellendige gebed van een wanhopige moeder.

De schim was nog maar net verdwenen, als een schichtige bosnimf tussen de bomen, toen het kind van zich liet horen. Het deed zijn mond open en brulde als een leeuwenwelp, een levenskreet vol angst en wilskracht die door de snijdende wind langs de omliggende huizen werd gedragen en hun bewoners in alle vroegte wakte. Voorzichtig pakte ze hem van de grond en trok de deur achter zich dicht. Haar hand gleed over de zachtjes bewegende buik, een vluchtige blik onder de doeken. Een jongen. Ze suste de baby en duwde hem dicht tegen zich aan, en heel even was hij helemaal stil.

Ze keek naar buiten, de glans van de Dageraad trok over de velden, de mist trok op en het grijze schimmenland maakte plaats voor de vertrouwde contouren van de lieflijke bossen waar het Arcadische land beroemd om was.

Toen begon de jongen weer te brullen. Er was een min in huis, en er waren schone wikkeldoeken, nog in gebruik voor haar eigen kroost, zodat het gehuil snel werd gesust. Maar het werd ingewisseld voor de felle klanken van ruzie, het donkere schreeuwen van haar echtgenoot dat door het huis galmde terwijl de zon onverstoorde zijn opgang maakte en in schuine witte stralen door de ramen prikte. In haar gezin draaide het, zoals in alle gezinnen, om de oogst, om het brood. Of er genoeg was, wat de prijs ervan was, hoeveel de prijs ervan zou stijgen. Alles was altijd onzeker, de enige zekerheid was dat ze niets overhadden. Niet genoeg om een vordering te voeden, zei haar echtgenoot, zelfs al was het een jongen. De baby moest verdwijnen.

Maar er was iets met dit jongetje. Hij was strijdlustig, zozeer dat het haar de kracht gaf om tegen haar echtgenoot in te gaan. Ze haalde hem over om de jongen als slaaf op te voeden, en redde zo zijn leven. De Schikgodin had haar verafschuwde schaar al tevoorschijn gehaald, maar ze borg hem weer op. Het was, dacht ze, alsof dit pas begonnen leven van de goden eerst een paar keer door een nauwe flessenhals moest kruipen om te tonen wat hij waard was. Misschien was hij voorbestemd om beproevingen te doorstaan, misschien was hij daarom zo'n vechter. Ter ere van zijn strijdvaardigheid en haar eigen overwinning op haar echtgenoot vernoemde ze hem naar de onverschrokken Titaan Pallas, de onsterfelijke vader van Nikè.

Zijn eerste stappen zette het jongetje in het zachte Arcadische gras. Toen hij twee was en simpele opdrachtjes kon uitvoeren, verzamelde hij malvetakken, waar haar dochters mandjes van vlochten. Wat zijn echte taken zouden worden als hij wat groter was, wist ze nog niet. Dat was ook niet nodig zolang hij nog een klein en be-

hoeftig kind was. Ze zag al snel dat hij slim en gevoelig was, dat hij veel begreep, ook dat hij anders was dan de andere kinderen in huis. Haar echtgenoot benadrukte dat ze afstand moest bewaren, dat ze hem wel de zorg van een ouder moesten geven, maar niet de liefde. Zelf zette hij dat onderscheid aan door hem nooit bij naam te noemen, en door de manier waarop hij tegen hem sprak. Tegen de kinderen zei hij: 'Geen brutale mond tegen je moeder!', tegen de jongen: 'Geen brutale mond tegen je meerdere!'

Hij was vier toen ze hem verhalen begon te vertellen. Laat in de avond, bij het licht van wat olielampjes, als de andere kinderen al naar bed waren. Ze vertelde over verre landen en andere tijden, over goden, halfgoden en stervelingen die zich goden waanden. Ze zag hoe hij opleefde bij spannende verhalen als dat van de Calydonische jacht, hoe hij rilde wanneer de helden en honden door de slagstanden van het woeste everzwijn werden opengereten, en hoe zijn ogen groter werden wanneer Meleager eindelijk zijn speer trok. De meisjes hadden nooit veel interesse getoond voor die mythe. Zij wilden keer op keer hetzelfde horen, het liefdesverhaal van Pyramos en Thisbe, die hun zoete woordjes noodgedwongen via een spleet in de muur naar elkaar fluisterden, omdat hun families ruzie met elkaar hadden en ze niet samen mochten zijn. Maar de jongen hield, net als zij, van ruigere verhalen, van verhalen die gingen over echte moed. Daarom was hij ook zo gek op de legende van Phaëton, een mythe die ze hem al zo vaak had verteld dat hij haar zinnen kon afmaken.

Phaëton was een godenzoon. Althans, dat beweerde zijn moeder, de zeenimf Klymene. Maar omdat niemand hem geloofde, begon Phaëton zelf ook te twijfelen. Klymene stuurde hem daarop naar het hemelvuur, waar het zonnepaleis van Phoibos Apollo stond. Vastberaden vroeg hij de Zonnegod om hem het bewijs van zijn afstamming te geven, waarop Apollo zei dat hij hem, om zijn twijfels weg te nemen, een geschenk zou geven, alles wat hij maar wilde. Op dat punt in het verhaal vulde de jongen haar altijd aan,

en fluisterde met fonkelende ogen: 'Ik wens dat ik de vurige zonnwagen mag besturen...' En dan deed zij Apollo na, jammerend en tegensputterend. Want niemand anders dan de Zonnegod kon de onstuimige paarden in bedwang houden. Vol afgrijzen hield Apollo zich uiteindelijk aan zijn woord. De Dageraad kwam en Phaëton klom in de wagen, maar al snel raakten de paarden in paniek. Het vuur dat de op hol geslagen zonnwagen doorgaans aan de hemelrand verspreidde, richtte een ravage aan op aarde. Zo groot was de rampspoed dat Zeus moest ingrijpen. Met zijn trefzekere bliksem-schicht raakte hij Phaëton in een enkele worp. In een laatste ogenblik beseft Phaëton dat hij inderdaad de zoon van een god was. Brandend stortte hij ter aarde, vlak voor zonsondergang. Zo stierf Phaëton aan het onbezonnen verlangen de grenzen van het menselijke te verleggen.

Tallose keren zag ze hoe de jongen het kleine, aardewerken beeldje pakte dat hij had gekregen, een afdankertje van een van de meisjes, en fantaseerde dat het beeldje Apollo, en hij Phaëton was. Even zo vaak dacht ze dat er in zijn hart, net als in dat van Phaëton, een vurig verlangen brandde om zich te bewijzen.

De prille kinderjaren van de jongen vervlogen, als as in de wind. Ongemerkt was er een einde gekomen aan zijn kleutertijd, aan het kind-zijn in de hulpbehoevende zin. Het was tijd om hem aan het werk te zetten in huis. Maar het jaar dat hij zes zou worden, was er een van honger en schaarste. Er was bijna geen regen gevallen, een groot deel van de oogst was mislukt, de graanprijzen waren gestegen en de dood waarde rond in het wonderschone Arcadië. De voorraadpotten waren leeg, met de deksels er niet op maar naast, als de gevallen schilden van verslagen soldaten. Het hele gezin werd getergd door lege magen en van zorgen doorwaakte nachten. Toen een van de meisjes, haar middelste, ziek werd, nam haar echtgenoot een besluit waarvan ze zag dat het hem zwaar viel. Ze waren allemaal gesteld geraakt op de jongen. Hij was innemend en pienter, maar hij was ook zwijgzaam en klein voor zijn leeftijd. Ze hoorde

het norske gemompel van haar man aan, dat de jongen geen fysieke arbeid kon verrichten, dat ze niets aan hem hadden. Dit keer kon ze hem niet redden. Ze was zo zwak en vermagerd dat ze de kracht niet vond om tegen haar echtgenoot in te gaan, toen hij hem aan de arm mee naar buiten nam.

De jongen draaide zich om en keek haar vragend aan. Lusteloos wendde ze haar blik af. Ze zou hem nooit meer terugzien.

Naar Rome

7 n.Chr.

Hij is maar een paar keer eerder mee geweest naar de stad. Het is een indrukwekkende plek waar je niet verder kunt kijken dan de volgende zuil, waar niemand stilzit en alles steeds in beweging is. Het mooist, vindt hij, is de Tempel van Zeus. Hij vraagt zich altijd af of de oppergod daar echt woont, in het gedeelte dat je van buiten niet kunt zien, maar hij heeft het nooit durven vragen.

Op het grote plein is er vandaag markt. Tussen het woud van benen door ziet hij ingemaakte olijven, geitenkazen, wintergroenten die groezelig zien van de aarde, allemaal uitgestald op tafeltjes, in zakken, in potten, op stapels. Zou iemand het merken als hij een olijf pakt? Ze hebben een heel stuk gelopen, hij heeft honger. Verderop staan wat schapen zenuwachtig te blaten, misschien omdat naast ze een grote koe onbesuisd met haar klonterige hoeven staat te trappen. De beesten hebben een touw om hun nek en ze worden omringd door hard pratende mannen met baarden. Achter de schreeuwende baarden ontwaart hij een paar treurig uitziende mensen, van wie je door hun vieze huid en plakkerige haren niet kunt zien of het mannen of vrouwen zijn. Ze zijn gehuld in rafelige doeken die te koud zijn voor het seizoen en ze hebben net als de beesten een touw om hun nek.

Zonder zijn pas in te houden loopt de vader, die de hele weg niets heeft gezegd, in de richting van de mistroostige, aan elkaar vastgebonden hoofden. Hij moet versnellen om hem bij te houden; die olijven kan hij nu wel vergeten. De vader spreekt iemand aan, de jongen verschuilt zich achter zijn stevige benen. Hij wil niet gezien worden, maar hij luistert aandachtig. Er worden bedragen genoemd, en daarna wordt er zo intensief en langdurig gediscussieerd dat er zweetdruppels op het zorgelijke voorhoofd van de vader staan. Met zijn vingers voelt hij aan het Apollobeeldje dat hij thuis nog net op tijd onder zijn gordel heeft kunnen stoppen en in een plooi van zijn tuniek verborgen houdt. Hij had Apollo om toestemming gevraagd, maar dat zal de vader niet begrijpen. Het is gestolen, en stelen mag niet. In zichzelf vraagt hij de Zonnegod om bescherming.

De onbekende stelt vragen aan de vader, terwijl hij zijn wantrouwende donkergroene ogen met blauw-gele kringen eronder onafgebroken op hem gericht houdt.

‘Aangekocht of in huis geboren?’

‘In huis geboren. Een slippertje van de meid, je kent het wel.’

De vader liegt. Waarom? Hij voelt een hand in zijn rug, hij wordt naar voren geduwd en struikelt bijna. De vader trekt zijn tuniek een stukje omhoog en zweert dan dat de jongen geen pokken heeft, waarna de man nog allerlei gebreken opsomt met een argwanend vraagteken erachter, op zijn hoede alsof hij bij elk woord op het punt staat de vader te ontmaskeren. Het lijkt een oneindige lijst met ingewikkelde woorden, ernstig klinkende ziektes die bij hem visioenen van vieze wonden en uitpuilende ogen oproepen. Nadat de vader voor de laatste keer zijn hoofd in overtuigde ontkenning heeft geschud, somt hij, als om het goed te maken, allemaal kwaliteiten op. Die aanprijzingen geven hem een goed gevoel – hij heeft ze, uit de mond van de vader, nog nooit gehoord. Maar al snel raakt hij de draad van het gesprek weer kwijt, bevangen door de angst dat ze het beeldje ontdekken.

‘Laat je niet misleiden door zijn lange lokken, de jongen weet van aanpakken,’ hoort hij de vader zeggen. ‘Hij heeft aanleg voor huishoudelijk werk, speelt een aardig wijsje op de fluit en doet de beste imitaties die ik ooit heb gezien. Ik denk dat hij bij hoge heren in de smaak zal vallen.’ De man kijkt nu ronduit ongelovig naar de vader, die zich daarop een stukje vooroverbuigt en op zachte toon zegt: ‘Luister, ik zal er niet omheen draaien. Ik moet een goede prijs voor hem hebben, ik heb een vrouw en kinderen, begrijp je? Het is een goede jongen, echt, gehoorzaam en alles. Ik verkoop hem sowieso, maar als ik hem kan behoeden voor een ellendige dood in de ertsmijnen of porfiergroeven, is dat mooi meegenomen.’

Hij heeft geen idee wat dat zijn, ertsmijnen en porfiergroeven. Hij stelt zich er verre oorden bij voor, twee mythische landen die elk worden bewaakt door een monster, zoals Scylla en Charybdis in de zee. Zou hij die monsters kunnen verslaan, net als Perseus? Maar Perseus had een wapen, Perseus had het afgehakte gruwelhoofd van de Gorgo. Als de prijs is overeengekomen en de vader het geld aanneemt – achthonderd zilveren drachmen – begrijpt hij het pas. De prijs is zijn prijs, hij is verkocht.

Met een zucht van verlichting zakt de vader door zijn knieën, en even kijken ze elkaar zwijgend aan. Hij voelt hoe zijn adem versnelt, net zo lang tot hij alleen nog haastig en kort door zijn neus kan snuiven. Hij wil het tegenhouden. Hij wil niet huilen, want hij weet hoe boos de vader daar altijd om wordt. Huilen, dat mogen alleen de kleintjes, maar hoe harder hij zijn best doet zich in te houden, des te meer beginnen zijn ogen te branden. Hij voelt de open hand van de vader door zijn krullen gaan. Het is een gebaar dat hij niet kent, en het stelt hem vreemd genoeg even gerust.

‘Nu moet ik weg. Maak je geen zorgen, je komt goed terecht. Je bent een bijzondere jongen. Je bent slim, dat zal je van pas komen. Maar loop er niet mee te koop, wees zuinig met wie je vertrouwt. Als je weg wilt blijven uit de arena en de mijnen, wees dan niet slim maar gehoorzaam.’

Hij wil iets zeggen, waarom wordt hij hier achtergelaten? En waar gaat hij naartoe?

‘Bent u niet mijn vader?’ vraagt hij uiteindelijk, zonder te weten waar die vraag precies vandaan komt.

‘Nee. De goden brachten je naar ons.’

Hij kijkt op, spert zijn ogen wijd open. ‘Ben ik een kind van de goden?’

‘Misschien...’ De vader lacht. ‘Je staat in hun gunst.’

Hij begrijpt het niet.

‘Je was nog nauwelijks in leven toen je bij ons werd gebracht... Nog maar net geboren hebben de goden je leven al moeten redden,’ gaat de vader verder alsof hij zijn gedachten heeft gelezen. ‘Ze gaven je een tweede kans. Je moet wel een speciale jongen zijn als ze denken dat je die verdient. Zo’n kans moet je niet vergooien, daar moet je heel zuinig op zijn.’

Het wilde snuiven is ongemerkt tot bedaren gekomen, en de tranen die net nog zo opdringerig waren hebben zich teruggetrokken. Hij denkt aan Phaëton. Misschien is Apollo ook wel zijn vader. Had hij dat nog maar aan de moeder kunnen vragen, misschien had zij hem de waarheid kunnen vertellen, en hem het hemelvuur kunnen aanwijzen.

Dan: een golf van warmte door zijn lijf. Het is alsof de zon, die al wat hoger aan de hemel staat, met een van haar stralen bij hem binnen is gedrongen. Hij kan aan niets anders denken dan aan Apollo. Is het een teken uit de hemel? Vandaag begint dus zijn reis naar het hemelvuur. Hij moet zich bewijzen, en hij voelt dat hij dapper moet zijn, of zich in elk geval zo voor moet doen.

Als de vader zijn rug al naar hem heeft gekeerd, fluit de koper, die hem nu bij zich houdt, op zijn vingers en roept: ‘Heeft hij eigenlijk al een naam?’

De vader draait zich om en krult zijn lippen omhoog tot een spaarzame, weemoedige glimlach. ‘Hij heet Pallas.’

Het is vreemd om de vader zijn naam te horen uitspreken. De

koper kijkt hem lachend aan. ‘Die mag je houden. Een koninklijke naam is goed voor de prijs.’

Weer begrijpt hij het niet. Hij staart naar de vader, die langzaam verdwijnt in de mensenzee, en slikt vastbesloten een brok in zijn keel weg.

Handen raken hem aan, zijn mond wordt opengesperd door dikke vieze vingers die zich tussen zijn kaken wringen, om zijn tanden te bekijken. Talloze ogen zijn op hem gericht. Hij is gewend om anders te worden behandeld dan de anderen, anders dan de andere kinderen, maar hier, nu, voelt hij zich kleiner, kwetsbaarder en naakter dan ooit. Hij zal zich dat gevoel de rest van zijn leven herinneren. Niet in beeld, maar in iets wat opkomt wanneer hij aangeraakt wordt terwijl hij het niet verwacht. Alsof niet zijn hoofd maar zijn lijf het als belangrijke herinnering heeft opgeslagen.

Te midden van al het rumoer duikt er een jongetje van zijn leeftijd op, dat naast hem wordt neergezet. De jongen heeft dezelfde zwarte krullen als hij, maar is kleiner, en hij kijkt tegelijk bang en fel uit zijn ogen, als iemand die een arena in is geduwd om een gevecht aan te gaan, maar nog niet kan zien wie zijn vijand is.

‘Niet bang zijn.’

Hij weet niet waarom hij dat zegt. Hij is zelf banger dan hij ooit is geweest. Hij heeft geen idee hoelang ze hier nog moeten blijven, en waar ze naartoe zullen gaan. Maar hij heeft thuis veel tijd doorgebracht met de allerjongste, en de moeder heeft hem altijd geprezen om zijn talent het kindje te troosten. ‘Pallas, kom eens hier en zing een liedje voor de baby,’ vroeg ze, en ‘Sus je de baby even in slaap met je mierzoete woordjes?’ Het is het enige compliment dat ze hem ooit gaf, en hij koestert het zoals de meisjes hun gescharnierde houten poppen koesterden. Die jongen troosten, dat kan hij, en zo kan hij laten zien dat hij dapper is.

Er komt een man aan met een enorme, gelige neus en dikke zwarte wenkbrauwen. Hij is niet van hier, dat ziet hij aan zijn kleren en hij hoort het aan zijn vreemde manier van praten. Het lijkt of de man haast heeft, of hij hier helemaal niet wil zijn en zo snel mogelijk weer weg wil. Hij koopt bijna alle slaven op die er staan, behalve de ouderen. Dan gaat alles snel, ineens staan ze op karren, die met krakende assen vertrekken. De markt verdwijnt uit het zicht, en daarna de stad, en na een tijdje doemt aan de horizon een glinsterende lijn op. Hij vergeet zijn honger, die hem hoofdpijn had bezorgd. Hij blijft naar de horizon staren terwijl het lijkt of het einde van de wereld steeds dichterbij komt. Is daar het hemelvuur? De lijn wordt blauwer en schittert hem verblindend toe, als de zon in een plas regenwater.

‘Dat is de zee,’ zegt het jongetje.

Pallas knikt alsof hij dat al wist.

‘Hebben ze je weleens over Scylla verteld?’

Pallas knikt nogmaals, maar de jongen negeert het.

‘Dat is een zeemonster met zes hoofden. Als ze je overboord gooien, scheurt ze je in zes stukken en vreet je met al haar hoofden tegelijk op.’

Hij haalt zijn iele schouders op.

Als ze de volgende dag de haven uit varen, de open zee op, rilt hij van de angst voor wat hem te wachten staat.

Eerst is er een poort. De stad daarachter is zo vol dat de stadsmuur wel een gordel om een dikke buik lijkt die het geheel met moeite bij elkaar houdt. Hij ziet tempels, torenhoge huizen, krakkemikkige houten hutten en provisorische kraampjes die schouder aan schouder de smalle straatjes flankeren – ieder stukje grond is bezet door iets wat door mensenhanden is gemaakt, soms niet meer dan twee palen met een doek erover. Plaveisel en aarden paadjes wisselen el-